

Н. Д. КОВАЛЕНКО

ЕТНОЛІНГВІСТИКА

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ ОБРЯДИ

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

Н. Д. КОВАЛЕНКО

Навчально-методичний посібник

**ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ
ОБРЯДИ**

Кам'янець-Подільський
2017

УДК 81:39(075.8) ББК 81.006.35*73 К56

*Рекомендувала до друку вчена рада Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 12 від 30 листопада 2017 р.)*

Рецензенти:

Кульбабська Q.B.; доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Тищенко Т.М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її вивчення Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Щегельський В.В., кандидат філологічних наук, завідувач навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Коваленко Н. Д. Етнолінгвістика. Традиційні календарні обряди : навчально-методичний посібник. - Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. -116 с.

У посібнику подано перелік питань теоретичного курсу та списки рекомендованої літератури для вивчення розділу «Мовно-культурний компонент традиційних календарних обрядів» навчальної дисципліни «Етнолінгвістика». Запропоновано тематику наукових індивідуальних досліджень, матеріалом для яких можуть слугувати подані у посібнику транскрибовані тексти народного мовлення про зимові, весняні, літньо-осінні традиційні обряди, записані від носіїв говірок південно-західного наріччя.

Для студентів і викладачів філологічних факультетів закладів вищої освіти, діалектологів, фольклористів, усіх, хто цікавиться народними обрядами та звичаями.

УДК 81:39(075.8) ББК 81.006.35я73

Коваленко Н. Д., 2017

ПЕРЕДМОВА

Фіксація текстів діалектного мовлення в різні часові періоди і на різних територіях є своєрідною пам'яткою, у якій відображені живі мовні процеси. Дослідження зв'язку мови й культури завжди були в центрі уваги науковців і сьогодні не втратили своєї актуальності. Пильна увага до усного територіального мовлення дає змогу не тільки виявити загальнонародне та місцеве, а й з'ясувати знакові одиниці культури в аспекті єдності їхньої форми й змісту.

Вивчення обрядової лексики та фраземіки на матеріалі сучасних текстів живого народного мовлення уможлиблює поглиблення лексикологічних і фразеологічних досліджень української мови, пізнання мовленнєво-мисленнєвих процесів людини, її духовної сутності, сприйняття навколишнього світу та усвідомлення свого місця в ньому. Досліджуючи мовні явища крізь призму національної культури (духовної та матеріальної) на матеріалах розповідей про традиційні календарні обряди, маємо змогу не лише глибше пізнати людину як носія глибоких знань та уявлень про світ та життя в ньому, а й дослідити принципи мовної організації світогляду, взаємовідносин, подій.

Курс «Етнолінгвістика» має велике значення у формуванні загального мовознавчого світогляду студента-філолога, допомагає йому пересвідчитися у багатстві української мови на матеріалі народної обрядовості, спостерігати інтенсивні процеси взаємодії мови та культури, наслідки впливу міфології, культур інших народів, давніх звичаїв та обрядів на говори, озброює необхідними знаннями про особливості обрядового тексту, обрядову лексику та фразеологію як вияви світогляду нації.

Мета дисципліни: формування етнолінгводидактичної культури майбутніх учителів-словесників, розвиток у них умінь етнолінгвістичного аналізу текстів при викладанні фахових предметів у загальноосвітньому закладі; завдання: поглибити знання студентів про етнолінгвістичні основи: розширити уявлення про національну специфіку мовної картини світу, функції мови, взаємозв'язок мови і культури, народну культуру як об'єкт етнолінгвістики, про розвиток етнолінгвістики в Україні і за кордоном; охарактеризувати етнолінгвістичні аспекти у вивченні лексики, фразеології, словотвору, граматики в обрядових текстах, творах усної народної творчості, художньої літератури.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати: типи етнолінгвістичних підходів до вивчення духовної та матеріальної культури рідного краю, особливості національної специфіки мовної картини світу, етнолінгвістичні аспекти у вивченні елементів лексики, фразеології, словотвору, граматики в обрядових текстах, творах усної народної творчості, художньої літератури; вміти: аналізувати, зіставляти, порівнювати, узагальнювати етномовні явища; виконувати етнолінгвістичні дослідження слів-історизмів, етнографізмів, діалектизмів, народних фразем; характеризувати етнокультурний оцінний зміст засобів словотвору,

морфології, синтаксичних конструкцій; аналізувати фольклорний та обрядовий текст.

Особливе місце у викладанні курсу «Етнолінгвістика» на філологічних факультетах закладів вищої освіти належить розділу «Мовно-культурний компонент традиційних календарних обрядів». Необхідність фіксації текстів про календарні обряди, їх систематизація, опис та зіставний аналіз в етнолінгвістичному аспекті важливі в професійній освіті філолога, а також зумовлені тим, що науково-технічний прогрес спричиняє прискорену архаїзацію мовних одиниць, різні екологічні й антропогенні чинники впливають на міграцію населення, а це призводить до поступового зникнення з ужитку окремих обрядодій та звичаїв, особливо календарних

Найпоширенішим та найбільш дослідженим з-поміж календарних обрядів є зимовий цикл, тому актуальними залишаються фіксації та аналіз свідчень про сучасні обряди весняно-літнього та осіннього циклів.

Пропонований навчальний посібник з етнолінгвістики побудований так, щоб на основі опрацювання пропонованої літератури, самоконтролю за визначеними питаннями студенти змогли виявити і проаналізувати обрядову лексику та фразеологію, визначити фонетичні, морфологічні, семантичні варіанти, у яких номінації вживаються у конкретному ареалі. Матеріалом для наукових досліджень слугуватимуть транскрибовані тексти усного мовлення, що презентують особливості традиційних календарних обрядів у говорах південно-західного наріччя української мови. Для глибшого розуміння взаємовпливів історії населених пунктів та їх мовно-культурної та духовної спадщини у навчальному посібнику подано короткі відомості. Зазначимо, що курсивом у текстах виділено обрядові пісні та промовляння.

Поданий у праці матеріал спонукатиме до збирання та систематизації обрядових (календарних та родинних) текстів, лексики та фраземіки як виразників традиційної народної духовної культури, що надалі допоможе зберегти нашу унікальну мовно-культурну спадщину, вивчити взаємозв'язки та взаємовпливи культури і мови, співвідношення вербальних одиниць і невербальних знаків.